

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄС

©2023 ФЕДІРКО О. А., ФЕДІРКО Н. В., ВАСЮК Н. О.

УДК 339.7:502/504](4-6ЄС)
JEL Classification: G28; Q28; Q38; Q58Федірко О. А., Федірко Н. В., Васюк Н. О.
Інструменти фінансування екологічного розвитку ЄС

Метою статті є наукове обґрунтування ролі сучасних інструментів фінансування ЄС у стимулюванні екологічного розвитку. Методика дослідження ґрунтується на контент-аналізі інструментів фінансування екологічного розвитку в ЄС, їх порівнянні та науковому узагальненні для обґрунтування подальших пріоритетів реалізації стратегії ЄС «Європейський зелений курс». Авторами досліджено моделі управління фінансовими ресурсами в ЄС ? пряме, спільне та непряме управління. Встановлено, що держави – члени ЄС та їхні компетентні органи розробляють власні національні програми, координують відбір проєктів, а також забезпечують оперативне управління такими програмами та здійсненням платежів. У статті показано, що найбільш вживаним фінансовим інструментом, який використовується в рамках програм і фондів ЄС для надання фінансових коштів, є гранти. Встановлено, що останнім часом у деяких сферах політики ЄС (насамперед, у регіональній, підприємницькій та інноваційній) активно розвиваються такі інструменти, як бюджетні гарантії та банківські інструменти фінансування (позики, кредитні гарантії, інвестицій в акціонерний капітал), які націлені переважно на прибуткові та економічно життєздатні проєкти. У сучасному плановому фінансовому періоді з 2021 р. по 2027 р. більшість фінансових програм і фондів ЄС мають екологічну складову. Водночас низка програм ЄС створені спеціально для цілей сталого розвитку, екологізації виробництва, запобігання та адаптації до змін клімату, а також захисту навколишнього природного середовища, серед яких програма «LIFE», Інноваційний фонд, Фонд справедливого переходу та Фонд модернізації. Авторами показано, що інструменти фінансування екологічного розвитку в ЄС охоплюють широке коло потенційних бенефіціарів, до складу яких входять не лише державні органи та бізнес-сектор, але й дослідницькі установи та громадські організації.

Ключові слова: екологічна політика, фінансові інструменти, Європейський Союз, Європейський зелений курс, структурні фонди ЄС, програми ЄС, грантове фінансування.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-4-248-256>

Табл.: 2. Бібл.: 14.

Федірко Олександр Анатолійович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри європейської економіки і бізнесу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: fedirko.oleksandr@kneu.edu.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-1184>

Researcher ID: I-7453-2018

Федірко Наталія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри національної економіки та публічного управління, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: natalia.fedirko@kneu.edu.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4009-9474>

Researcher ID: L-3674-2018

Васюк Наталія Олегівна – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри національної економіки та публічного управління, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: vasiuk.natalia@kneu.edu.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8493-6644>

Researcher ID: AAB-1016-2021

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57215655544>UDC 339.7:502/504](4-6ЄС)
JEL Classification: G28; Q28; Q38; Q58

Fedirko O. A., Fedirko N. V., Vasiuk N. O. The Instruments for Funding the Ecological Development of the EU

The aim of the article is to scientifically substantiate the role of modern EU financing instruments in stimulating ecological development. The research methodology is based on the content analysis of ecological development financing instruments in the EU, their comparison and scientific generalization to substantiate further priorities for the implementation of the EU strategy «European Green Deal». The authors have examined the models of management of financial resources in the EU – direct, joint and indirect management. It is found that the EU Member States and their competent authorities develop their own national programs, coordinate the selection of projects, as well as ensure the operational management of such programs and the implementation of payments. The article shows that the most used financial instrument used within the framework of the EU programs and funds for the provision of financial resources are grants. It is determined that recently in some areas of the EU policies (first of all, in regional, entrepreneurial, and innovation) such instruments as budget guarantees and bank financing

instruments (loans, credit guarantees, equity investments) have been actively developing, aimed mainly at profitable and economically viable projects. In the current planned financial period from 2021 to 2027, most EU financial programs and funds have an ecological component. At the same time, a number of the EU programs are created specifically for the purposes of sustainable development, greening of production, prevention and adaptation to climate change, as well as environmental protection, including the LIFE program, the Innovation Fund, the Just Transition Fund and the Modernization Fund. The authors show that the instruments for financing ecological development in the EU cover a wide range of potential beneficiaries, which include not only government agencies and the business sector, but also research institutions and public organizations.

Keywords: ecological policy, financial instruments, European Union, European Green Deal, EU structural funds, EU programs, grant funding.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 14.

Fedirko Oleksandr A. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Department of European Economics and Business, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: fedirko.oleksandr@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-1184>

Researcher ID: I-7453-2018

Fedirko Nataliia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of National Economy and Public Administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: nataliia.fedirko@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4009-9474>

Researcher ID: L-3674-2018

Vasiuk Nataliia O. – Candidate of Sciences (Public Administration), Associate Professor, Associate Professor of the Department of National Economy and Public Administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: vasiuk.nataliia@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8493-6644>

Researcher ID: AAB-1016-2021

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57215655544>

Вступ. Імперативи екологічного розвитку в Європейському Союзі визначені стратегічною ініціативою Європейський зелений курс (European Green Deal) (далі – ЄЗК), яка спрямована на стимулювання сталого розвитку та забезпечення переходу до низьковуглецевої, екологічно чистої та енергоефективної економіки, яка б забезпечила кліматичну нейтральність Європи до 2050 року [10]. Цей амбітний план, представлений Європейською комісією у грудні 2019 року, містить у собі широкий спектр заходів і стратегій для досягнення цілей кліматичних та екологічних трансформацій задля сталого економічного зростання. Серед них, зокрема, кліматична амбіція щодо «нетто нульових» викидів парникових газів, перехід до циркулярної економіки та «зеленої» енергетики, дослідження та впровадження «зелених» технологій, захист екосистем та біорозмаїття, забезпечення соціальної справедливості «зеленої» економіки та формування стійкої інфраструктури. Для реалізації планів екологічного розвитку ЄС використовує різноманітні інструменти фінансування, які призначені для підтримки різних проектів та програм та фінансуються з бюджету інтеграційної спільноти, а саме: структурно-інвестиційні фонди ЄС, програми «Горизонт Європа» (Horizon Europe) та «Еразмус+» (Erasmus+), Європейський інвестиційний банк (European Investment Bank, ЄІБ) тощо. Окрім того, у відповідь на потреби реалізації Плану відновлення та стійкості «NextGenerationEU», який став реакцією ЄС на економічні наслідки пандемії COVID-19, було створено Інструмент відновлення та стійкості (The Recovery and Resilience Facility, RRF), який фінансує проекти, спрямовані на розбудову сталої економіки, зелених

технологій, ефективного використання ресурсів тощо. Ці інструменти допомагають реалізовувати екологічну політику ЄС, включаючи зменшення викидів парникових газів, розвиток відновлюваної енергетики, підтримку екологічно чистого транспорту та ефективного використання ресурсів. Зокрема, стратегією ЄЗК передбачається мобілізація щонайменше 1 трлн євро інвестицій протягом 10 років [2]. Загалом для досягнення цілей ЄЗК Європейська комісія зобов'язалася мобілізувати 30% від 1,8 трлн євро інвестицій, передбачених Планом відновлення «NextGenerationEU» за рахунок випуску зелених облігацій, а також в межах семирічного бюджету ЄС (2021–2028 рр.) [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному науковому просторі дослідження цілей, напрямків та інструментів реалізації екологічної політики ЄС належать до найбільш поширених тем розробок не лише з огляду на пріоритети сталого розвитку, але й з метою аналізу потенційних викликів і завдань на шляху європейської інтеграції України. Зокрема, автори монографії «Зелений і безпечний Європейський Союз» досліджують безпекові та екологічні імперативи секторальних політик ЄС, в тому числі програми та фонди екологічного фінансування [13, с. 157]. Експерти Національного інституту стратегічних досліджень [11], досліджуючи кліматичну політику ЄС та процес реалізації Європейського зеленого курсу, обґрунтовують пріоритети та виклики кліматичної політики України. В аналітичному документі «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України» [12] кожен компонент ЄЗК досліджується з точки зору можливостей та загрози для України, на підставі чого надаються рекомен-

дації для стейкхолдерів у контексті його імплементації. Дослідники І. Кицюк, Н. Науменко та В. Присяжнюк [14] аналізують основні ініціативи ЄС щодо реалізації ЄЗК та перспективи розвитку українського бізнесу в контексті реалізації цієї стратегії.

Ряд аналітичних досліджень європейського наукового середовища обґрунтовують особливості фінансування ЄЗК. Так, автори дослідження «Зміна правил гри: фінансування Європейського зеленого курсу» [7] доводять, що дієвість ЄЗК можлива тільки в тому випадку, якщо Європейська комісія зможе досягти успіху в зміні умов як приватного, так і державного фінансування. Дослідники Мережі рішень ООН зі сталого розвитку (UN Sustainable Development Solutions Network) надають оцінку політики ЄС щодо підтримки імплементації ЄЗК та підкреслюють необхідність спрямування приватних фінансових інвестицій на проекти та заходи зі сталого розвитку, а також залучення додаткових фінансових стимулів для зелених інвестицій для прискорення реалізації стратегії [5]. Дослідник Ф. Брюль [1] зазначає, що обсяг інвестицій, необхідних для зеленої трансформації європейської економіки, дуже важко оцінити через глобальний, багатосекторальний характер проблеми та відсутність надійних даних. Зважаючи на очевидну необхідність прискорення імплементації ЄЗК, необхідно визначити додаткові фінансові стимули для підтримки «зелених» інвестицій. К. Янда та Л. Сайдикова [8], досліджуючи фінансову проблематику політики ЄС, спрямовану на боротьбу зі зміною клімату, дають оцінку фондам ЄС, що безпосередньо пов'язані з цілями ЄЗК, асигнуванням з бюджету ЄС, що є основною фінансовою складовою інвестиційного плану ЄС «Зелений курс», а також постійним та новоствореним фінансовим джерелам бюджету ЄС для досягнення цілей 2050 року. Дослідники С. Мак та Ф. Фіндейзен [9] висновують, що фінансування залишається «Ахіллесовою п'ятою» ЄЗК. Надмірно амбітні цільові обсяги, підкріплені лише обмеженою державною фінансовою підтримкою та сподівання на потужний ефект економічного важеля, не дозволяють більшості програм реалізувати свій повний потенціал для досягнення зеленого переходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас в Україні бракує досліджень, які б обґрунтовували можливості інструментів фінансування екологічного розвитку, що використовуються інституціями ЄС, зокрема фондів і програм.

Метою статті є наукове обґрунтування ролі сучасних інструментів фінансування ЄС у стимулюванні екологічного розвитку.

Методика дослідження ґрунтується на контент-аналізі інструментів фінансування екологічного розвитку в ЄС, їх порівнянні та науковому узагальненні для обґрунтування подальших пріоритетів реалізації стратегії ЄС «Європейський зелений курс».

Виклад основного матеріалу й отриманих наукових результатів. Фінансовий інструментарій ЄС доцільно аналізувати у контексті трьох основних моделей – прямого, спільного та непрямого управління. Пряме управління фінансовими ресурсами в ЄС передбачає повну відповідальність Європейської комісії за реалізацію певної програми

на усіх етапах її імплементації. Прикладами програм прямого управління ЄС є екологічна ініціатива «LIFE», рамкова програма розвитку науки та інновацій «Horizon Europe» та логістично-інфраструктурна програма «Connecting Europe Facility». Водночас, оскільки ресурсні можливості Єврокомісії у координації та особливо у сфері оперативного управління програмами є доволі обмеженими, то вона може залучати до цього процесу цілу низку допоміжних органів, виконавчих агенцій і служб з метою міжінституційної оптимізації розподілу управлінських функцій, таких як оголошення тендерів, відбір проектів, укладання угод, моніторинг та оцінювання результатів реалізації проектів, а також здійснення платежів. У сфері екологічної політики ЄС, наприклад, операційні управлінські функції, як правило, покладаються на Європейську виконавчу агенцію з питань клімату, інфраструктури та навколишнього середовища (CINEA).

З метою кращого врахування конкретних місцевих і національних потреб функції управління деякими програмами реалізуються Європейською комісією спільно з державами-членами та відповідними компетентними національними органами. У контексті моделі спільного управління держави – члени ЄС та їхні компетентні органи розробляють власні національні програми, координують відбір проектів, а також забезпечують оперативне управління такими програмами та здійсненням платежів. Прикладами програм спільного управління в ЄС можуть слугувати програми Фонду згуртування, Європейського фонду гарантій сільського господарства, Європейського фонду розвитку сільської місцевості, а також Європейського фонду мореплавства, рибальства та аквакультури.

Третя модель програм з непрямым управлінням застосовується Європейською комісією у співпраці з установами-партнерами, такими як Європейський інвестиційний банк, з метою залучення їхніх спеціальних фінансових компетенцій. Це стосується, насамперед, застосування банківських інструментів фінансування, таких як позики, кредитні гарантії, інвестиційні або боргові інструменти тощо. Прикладом програми з непрямым управлінням є «InvestEU». За такими програмами установи-партнери, як правило, відповідають за процедури подання заявок і відбору проектів.

Наявність секторальної специфіки та функціональних особливостей програм ЄС обумовлює необхідність диференціації інструментарію їх фінансування. Найбільш поширеним інструментом є безповоротне грантове фінансування проектів, що дозволяє розвиватися некомерційним проектам, які за своєю природою не здатні залучати ринкове фінансування. До числа таких проектів належать, насамперед, передові інноваційні ідеї, які потребують пілотування, екологічні, соціальні та інші проекти сталого розвитку.

Надання грантів, згідно з поширеним в інституційній моделі ЄС принципом комплементарності, часто вимагає спільного фінансування, коли частина вартості проекту покривається за рахунок коштів ЄС, а решта фінансування забезпечується самим бенефіціаром, тобто отримувачем коштів грантової програми. Окрім того, за умовами грантових угод доволі часто вимагається попереднє фінансу-

вання проекту з боку бенефіціара (отримувача гранту). Це є своєрідним запобіжним заходом ЄС, у контексті якого витрати за проектом відшкодовуються лише після повного завершення проекту та підтвердження обґрунтованості його кошторису.

Останнім часом в деяких сферах політики ЄС (насамперед, у регіональній, підприємницькій та інноваційній) активно розвиваються такі інструменти, як бюджетні гарантії та банківські інструменти фінансування (позики, кредитні гарантії, інвестиції в акціонерний капітал), які націлені переважно на прибуткові та економічно життєздатні проекти. Основна мета ринкових фінансових інструментів полягає у підтримці довгострокових проектів, зорієнтованих на вирішення інноваційних або суспільно значущих проблем, пов'язаних з економічним ризиком та невизначеністю для приватного інвестора, що дозволяє віднайти додаткові джерела залучення коштів та збільшити загальні обсяги фінансової підтримки таких проектів. У контексті екологічного розвитку ЄС застосування ринкових фінансових інструментів найбільшої доцільності набуває в таких сферах, як, наприклад, підтримка біорозмаїття та розвитку циркулярної економіки.

На додаток до вищенаведених фінансових інструментів у фінансовому механізмі ЄС також застосовуються призи, субсидії та державні закупівлі. Призи є фінансовими інструментами, що розподіляються на конкурсній основі та, як правило, присуджуються проектам суспільної значущості (наприклад, «New European Bauhaus Prizes»). Водночас субсидії є прямими виплатами на підтримку доходів цільових груп або на зменшення соціальної нерівності. Вони найбільше відповідають предметній сфері діяльності Фонду згуртування та Європейського фонду розвитку сільської місцевості. Інструментарій державних закупівель забезпечує установи ЄС та держав-членів широкими можливостями для придбання товарів і послуг. Прикладом закупівель в екологічній сфері може слугувати замовлення Європейською комісією через закупівельні контракти кон-

сультаційних послуг для оцінки впливу нового законодавства про навколишнє середовище.

В умовах зростання ризиків та економічної турбулентності, особливо на нових, більш ризикованих ринках, важливим завданням для ЄС є посилення залучення приватних інвесторів та фінансових установ до реалізації пріоритетних програм і проектів. З цією метою в ЄС запроваджено можливість комбінування (blending) різних типів фінансової підтримки. Це означає, що інструменти безповоротної (наприклад, гранти) або поворотної підтримки (наприклад, позики), передбачені у бюджеті ЄС, можуть поєднуватися з іншими фінансовими інструментами (позиками або інвестиціями) від ЄІБ, національних банків або від комерційних фінансових установ та інвесторів. При цьому варто зауважити, що гранти не можуть використовуватися для відшкодування підтримки, отриманої за допомогою інших фінансових інструментів (наприклад, на погашення кредитів). Водночас ринкові фінансові інструменти заборонено використовувати для покриття комплементарних зобов'язань щодо фінансування бенефіціарами отриманих грантів. Одним з ефективних прикладів комбінованого фінансування в сфері екологічного розвитку ЄС є новий інструмент «блакитної економіки» в межах програми «InvestEU» на період 2021–2027 рр., що реалізується завдяки додатковому внеску від Європейського фонду мореплавства, рибальства та аквакультури (EMFAF), який доповнює кредитні гарантії в межах програми «InvestEU». Більш детально: інструмент «блакитної економіки» InvestEU діє в межах спільного інвестиційного продукту за підпрограмами InvestEU для малих і середніх підприємств та для підтримки політики в галузі досліджень, інновацій і цифровізації. Управління цим інструментом забезпечує Європейський інвестиційний фонд (EIF).

У сучасному плановому фінансовому періоді з 2021 по 2027 рік більшість фінансових програм і фондів ЄС мають екологічну складову. Компаративний аналіз фінансово-го інструментарію у розрізі програм ЄС наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Фінансові інструменти програм та фондів ЄС, що використовуються для цілей екологічного розвитку

Програма	Кошторис	Фінансові інструменти
1	2	3
1. Програма «LIFE»	5,4 млрд євро	Гранти (близько 85 % бюджету) покривають до 95 % витрат проекту; контракти на закупівлю; призи; технічна допомога для інвестиційних операцій
2. Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund)	7,5 млрд євро згідно з Багаторічною фінансовою рамкою (2021–2027); 10 млрд євро з Європейського інструменту відновлення (2021–2023); 1,5 млрд євро за кредитним механізмом державного сектора в ЄС	Основний інструмент – грантове фінансування. За допомогою програми «InvestEU» можна залучити приватні інвестиції. За допомогою Європейського інвестиційного банку можна залучити державне фінансування
3. Фонд модернізації (Modernisation Fund)	Фінансується за рахунок надходжень від Системи торгівлі викидами в ЄС через продаж 2 % від загальної кількості квот протягом 2021–2030 рр. та додаткових квот, переданих державами-членами. Бюджет складе близько 48 млрд євро, залежно від обсягів та ціни викидів CO ₂	Фонд модернізації дозволяє країнам-членам обрати такі фінансові інструменти, як гранти, премії, гарантійні інструменти, позики чи інвестування

Закінчення табл. 1

1	2	3
4. Інноваційний фонд (Innovation Fund)	Фінансується за рахунок надходжень від Системи торгівлі викидами в ЄС через продаж 450 млн квот на аукціоні протягом 2021–2030 рр. Бюджет складе близько 38 млрд євро, залежно від обсягів та ціни викидів CO ₂	Гранти, що покривають до 60 % витрат проєктів
5. Програма «Horizon Europe»	95,5 млрд євро, з яких 35 % використовується на цілі боротьби зі змінами клімату	Гранти, інші спеціальні фінансові інструменти
6. Фонд згуртування (Cohesion Fund)	48 млрд євро	Гранти, фінансові інструменти (позики, гарантії, акціонерний капітал), призи, а також їх комбінування
7. Європейський фонд регіонального розвитку (European Regional Development Fund)	274 млрд євро	Гранти, фінансові інструменти (позики, гарантії, акціонерний капітал), призи, а також їх комбінування
8. Європейський соціальний фонд Плюс (European Social Fund Plus)	99 млрд євро	Гранти, фінансові інструменти (позики, гарантії, акціонерний капітал), призи, а також їх комбінування
9. Європейський фонд гарантій сільського господарства (European Agricultural Guarantee Fund)	291 млрд євро	Прямі виплати (субсидії) фермерам
10. Європейський фонд розвитку сільської місцевості (European Agricultural Fund for Rural Development)	87 млрд євро за Багаторічною фінансовою рамкою на 2021–2027 рр.; 87 млрд євро за «NextGenerationEU»	Гранти та фінансові інструменти (позики, гарантії, акціонерний капітал) або їх комбінації
11. Європейський фонд мореплавства, рибальства та аквакультури (European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund)	6,108 млрд євро	Гранти, контракти на закупівлю, позики, гарантії та компенсаційні виплати
12. Програма «InvestEU»	26,2 млрд євро	Бюджетні гарантії ЄС для підтримки партнерів-виконавців у збільшенні їх спроможності фінансування у формі боргу чи інвестицій для кінцевих бенефіціарів
13. Інструмент відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility)	723,8 млрд євро; 37 % коштів відведено для кліматичного переходу та 20 % – для цифрової трансформації	Основні інструменти – гранти та позики. Додатково кошти можуть надаватися фінансовому посереднику, до якого звертаються кінцеві бенефіціари
14. Інструмент сполучення Європи (Connecting Europe Facility)	33,71 млрд євро, в т.ч. 1,575 млрд євро – бюджет підпрограми «Інструмент інфраструктури альтернативних видів палива» (AFIF)	Основний інструмент — грантове фінансування. Додаткові фінансові інструменти – гарантії, проєктні облігації, позики, акціонерний капітал та комбінації фінансових інструментів

Джерело: розроблено авторами за [6]

Виключно цілям сталого розвитку, екологізації виробництва, запобіганню та адаптації до змін клімату, а також захисту навколишнього природного середовища присвячено низку спеціальних програм ЄС, таких як програма «LIFE», Інноваційний фонд (Innovation Fund), Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund) та Фонд модернізації (Modernisation Fund).

Програма «LIFE» із затвердженим на 2021–2027 рр. кошторисом в обсязі 5,4 млрд євро є основним засобом фінансування екологічного розвитку ЄС та має за мету сприяння переходу до сталої, циклічної, енергоефективної, кліматично нейтральної та стійкої економіки ЄС, а також захист і покращення стану навколишнього природного середовища. Пріоритетами програми визначено формування

циркулярної економіки; управління відходами; поліпшення якості повітря та води; біорозмаїття; запобігання та адаптація до змін клімату; розвиток чистої енергетики тощо.

Спеціально створений Інноваційний фонд надає фінансову підтримку на розробку та впровадження технологій нового покоління для переходу ЄС до кліматичної нейтральності. Цей фонд є ключовим інструментом фінансового забезпечення зобов'язань ЄС у межах Паризької кліматичної угоди, а також досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року згідно з інвестиційним планом Європейського зеленого курсу. Фонд відкритий для проєктних пропозицій від окремих компаній і консорціумів в усіх країнах – членах Європейської економічної зони (країни – члени ЄС, Ісландія та Норвегія). З метою зменшення викидів парникових газів і декарбонізації Європи в своїй діяльності Інноваційний фонд прагне забезпечити необхідні фінансові стимули для залучення інвестицій у технології нового покоління для переходу ЄС до кліматичної нейтральності, сприяти зростанню та конкурентоспроможності шляхом розширення можливостей компаній, які мають потенціал стати світовими лідерами в інноваційних чистих технологіях, а також підтримувати інноваційні технології з низьким вмістом вуглецю в усіх державах – членах ЄС. Інноваційний фонд зосереджується на високоінноваційних технологіях і великих флагманських проєктах із загальноєвропейським ефектом, які можуть забезпечити значне скорочення шкідливих викидів (зменшення вуглецевої залежності енергоємних галузей промисловості (металургійної, хімічної, целюлозо-паперової тощо); розвиток відновлюваних джерел енергії; розбудова систем уловлювання, зберігання та утилізації вуглецю).

Кошторис Фонду справедливого переходу відображає пріоритетність цілей екологічного розвитку ЄС, оскільки має диверсифіковану основу формування, а саме: 7,5 млрд євро з бюджету ЄС згідно з Багаторічною фінансовою рамкою на 2021–2027 роки; 10 млрд євро за кошти Європейського інструменту відновлення на 2021–2023 роки та додатково 1,5 млрд євро за кредитним механізмом фінансування державного сектору в ЄС. Завданням фонду є фінансування екологічної трансформації економіки регіонів, які залежать від галузей, що використовують викопне паливо та парникові гази, з метою досягнення 55 % скорочення викидів до 2030 року та кліматичної нейтральності до 2050 року. Пріоритетними напрямками підтримки є продуктивні інвестиції в малий та середній бізнес, створення нових компаній, стимулювання зайнятості, дослідження та інновації, цифровізація, відновлення навколишнього природного середовища, чиста енергетика, циркулярна економіка та скорочення викидів вуглецю.

Фонд модернізації надає різноманітні інструменти фінансування (гранти, премії, позики, гарантії та інвестування) для підтримки 10 держав – членів ЄС із низьким рівнем доходів у їх переході до кліматичної нейтральності. Фонд не має заздалегідь визначеного кошторису, оскільки фінансується за рахунок надходжень від продажу на аукціоні 2 % від загальної кількості квот на викиди в межах Системи торгівлі викидами ЄС та додаткових квот, переданих до Фонду модернізації державами-членами, із загальним обсягом близько 48 млрд євро протягом періоду з 2021 р.

по 2030 р. Таким чином, представники Болгарії, Чехії, Естонії, Хорватії, Латвії, Литви, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини можуть отримати фінансування на проєкти, що сприяють досягненню кліматичних та енергетичних цілей до 2030 року; переходу ЄС до кліматичної нейтральності; підвищенню рівня енергетичної безпеки через модернізацію енергетичних мереж; розвитку відновлюваних джерел енергії тощо.

Фінансові асигнування вищезазначених спеціальних програм доповнюються окремими цілями та завданнями більшості інших потужних фінансових фондів і програм ЄС. До прикладу, 35 % від загального кошторису (95,5 млрд євро) програми «Horizon Europe» спрямовуються на проєкти боротьби зі змінами клімату. Водночас предметною сферою програми «Horizon Europe» є розвиток наукових досліджень та інновацій, а також наукове обґрунтування інтеграційних політик ЄС. Програма надає підтримку для розвитку нових технологій, управління цифровим і екологічним переходом за допомогою технологій та інновацій, відновлення екосистем і біорозмаїття в Європі, а також перетворення ЄС в першу кліматично нейтральну та стаду економічну систему світу.

Уся потужна система структурно-інвестиційних фондів ЄС також спрямовує значну частину своїх коштів на цілі екологічного розвитку. Загальний кошторис шести структурних фондів в межах, затверджених Багаторічною фінансовою рамкою ЄС кошторису на 2021–2027 рр., перевищує 800 млрд євро. Ці кошти доповнюються програмами потужного позабюджетного фонду ЄС «NextGenerationEU», а також низкою інвестиційних та інфраструктурних програм ЄС (InvestEU (26,2 млрд євро); Інструмент відновлення та стійкості (37 % від бюджету 723,8 млрд євро виділено на потреби кліматичного переходу); Інструмент сполучення Європи (33,71 млрд євро, з яких 1,575 млрд євро спрямовується на розширення застосування у транс'європейських транспортних мережах альтернативних видів палива, таких як водень, електроенергія, газ тощо)).

Структурні фонди ЄС мають заздалегідь визначені профільні цілі своєї діяльності. Так, Фонд згуртування (Cohesion Fund) фінансує розвиток транс'європейських транспортних мереж і мультимодальних транспортних перевезень, з акцентом на підвищення енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії та екологічної інфраструктури. Європейський фонд регіонального розвитку з бюджетом в розмірі 274 млрд євро за метою «Інвестиції для зайнятості та зростання» надає підтримку за такими напрямками, як інновації, підтримка малого бізнесу, цифровізація, енергетичні мережі, інфраструктура, зайнятість, освіта, охорона здоров'я, культура. При цьому екологічна складова зафіксована в таких напрямках, як енергоефективність, відновлювані джерела енергії, пом'якшення наслідків зміни клімату, циркулярна економіка, управління відходами та біорозмаїття. За метою «Європейське територіальне співробітництво (Interreg)» кошти спрямовуються на зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності в межах ЄС за п'ятьма напрямками: конкурентоспроможна та розумна Європа; екологічний, низьковуглецевий перехід до стійкої Європи з нульовим вмістом вуглецю; транспортна інфраструктура; соціальна

та інклюзивна Європа; Європа ближча до громадян. «Європейський соціальний фонд Плюс» забезпечує доступ до ринку праці, сприяє підвищенню кваліфікації робочої сили та підтримує соціально незахищені групи населення через створення робочих місць, соціальну інклюзію та використання бідності.

За своєю природою структурні фонди спільної аграрної та рибальської політик ЄС також значну частину своїх бюджетів спрямовують на цілі екологічного розвитку. Зокрема, Європейський фонд гарантій сільського господарства (EAGF), програми якого забезпечують підтримку доходів фермерів, та Європейський фонд розвитку сільської місцевості (EAFRD), що фінансує сталий розвиток фермерства, харчову безпеку та комплексний соціально-економічний розвиток сільської місцевості, сприяють досягненню 10 цілей спільної сільськогосподарської політики ЄС, значна частина яких присвячена саме екологічному розвитку, зокрема: пом'якшення наслідків зміни клімату; скорочення викидів парникових газів; посилення секвестрації вуглецю; стала енергетика; ефективне управління природними ресурсами; підтримка біорозмаїття; розвиток сталого бізнесу в сільській місцевості, стале лісництво та циркулярна біоекономіка. Європейський фонд мореплавства, рибальства та аквакультури (EMFAF) спрямовує свою діяльність на підтримку спільної рибальської та морської політик ЄС та міжнародної координації управління океаном, зокрема, з метою забезпечення сталого використання водних і морських ресурсів, водного біорозмаїття, продовольчої безпеки ЄС (якісні та здорові морепродукти), сприяння зростанню блакитної економіки, розвитку низьковуглецевого рибальства з низьким рівнем екологічного впливу, а також розвитку міжнародного співробітництва для забезпечення безпеки, чистоти та раціонального використання морів та океанів.

Програма «InvestEU» забезпечує стимулювання «зеленого» зростання, інновацій та створення робочих місць

у Європі, сприяючи мобілізації приватних інвестицій для реалізації «Європейського зеленого курсу», цифрового переходу, а також підвищення стійкості та зміцнення стратегічних ланцюжків створення вартості. Програма передбачає чотири вікна політики: стійка інфраструктура (9,9 млрд євро); дослідження, інновації та цифровізація (6,6 млрд євро); малий та середній бізнес (6,9 млрд євро); соціальні інвестиції та навички (2,8 млрд євро).

Ще один фінансовий Інструмент відновлення та стійкості ЄС зорієнтований на пом'якшення економічних і соціальних наслідків пандемії COVID 19 та сприяння покращенню економіки ЄС шляхом переходу до стійкого розвитку, акцентуючи такі цілі, як «зелений перехід», цифрова трансформація, розумне, стійке та інклюзивне зростання, соціальна та територіальна згуртованість, здоров'я, економічна, соціальна та інституційна стійкість, політики для наступного покоління.

Тематичний Інструмент сполучення Європи (CEF) спрямовує інвестиції в розвиток комунікаційної інфраструктури та створення робочих місць задля розбудови та модернізації продуктивних, стійких і взаємопов'язаних транс'європейських транспортних, енергетичних та цифрових мереж. Найбільший екологічний ефект надає підпрограма «Інструмент інфраструктури альтернативних видів палива» (AFIF), що фінансує запровадження альтернативних видів палива у транс'європейських транспортних мережах.

Досліджені нами інструменти фінансування екологічного розвитку у контексті затверджених на 2021–2027 рр. програм ЄС охоплюють широке коло потенційних бенефіціарів, до складу яких входять не лише державні органи та бізнес-сектор, але й дослідницькі установи та громадські організації, які представляють широкий спектр екологічних інтересів громадянського суспільства в ЄС. Розподіл фінансових програм ЄС за напрямками екологічної політики ЄС та бенефіціарами наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл фінансових програм ЄС за напрямками екологічної політики та бенефіціарами

Бенефіціари	Напрямки екологічної політики ЄС								
	Якість повітря	Хімічні речовини	Циркулярна економіка	Промислові викиди	Морське середовище	Біорозмаїття	Ґрунти та земля	Урбаністичне середовище	Вода
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Бізнес-сектор	EAGF, Horizon Europe, LIFE	IF, JTF, LIFE, RRF	EMFAF, IF, LIFE, RRF	EAGF, IF, JTF, LIFE, RRF	EMFAF, LIFE, RRF	EMFAF, LIFE, RRF	EAFRD, EAGF, LIFE, RRF	CF, ERDF, Horizon Europe	EAGF, LIFE, RRF
Державний сектор	CF, ERDF, Horizon Europe, LIFE	ERDF, IF, JTF, MF, LIFE, RRF	EMFAF, ERDF, Horizon Europe, IF, LIFE, MF, RRF	ERDF, Horizon Europe, IF, JTF, LIFE, MF, RRF	EMFAF, ERDF, Horizon Europe, LIFE, RRF	CF, EMFAF, ERDF, LIFE, RRF	EAFRD, EAGF, LIFE, RRF	CF, ERDF, Horizon Europe, LIFE, MF	ERDF, Horizon Europe, LIFE, MF, RRF
Громадські організації	Horizon Europe, LIFE	Horizon Europe, LIFE, RRF	Horizon Europe, LIFE, RRF	Horizon Europe, LIFE, RRF	Horizon Europe, LIFE, RRF, EMFAF	CF, Horizon Europe, LIFE, RRF, EMFAF	LIFE, RRF	Horizon Europe, LIFE	Horizon Europe, LIFE, RRF

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дослідницькі установи	Horizon Europe, LIFE	Horizon Europe, LIFE, RRF, JTF	EMFAF, Horizon Europe, LIFE, RRF	EMFAF, Horizon Europe, JTF, LIFE, RRF	EMFAF, Horizon Europe, LIFE, RRF	EMFAF, Horizon Europe, LIFE, RRF	LIFE, RRF	Horizon Europe, LIFE	Horizon Europe, LIFE, RRF

Джерело: складено авторами за [6]

Примітки: CEF (Connecting Europe Facility) – Інструмент сполучення Європи; CF (Cohesion Fund) – Фонд згуртування; EAGF (European Agriculture Guarantee Fund) – Європейський фонд гарантій сільського господарства; EAFRD (European Agricultural Fund for Rural Development) – Європейський фонд розвитку сільської місцевості; EMFAF (European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund) – Європейський фонд мореплавства, рибальства та аквакультури; ERDF (European Regional Development Fund) – Європейський фонд регіонального розвитку; ESF+ (European Social Fund Plus) – Європейський соціальний фонд Плюс; IF (Innovation Fund) – Інноваційний фонд; JTF (Just Transition Fund) – Фонд справедливого переходу; MF (Modernisation Fund) – Фонд модернізації; RRF (Recovery and Resilience Facility) – Інструмент відновлення та стійкості.

Як видно з табл. 2, єдиною універсальною програмою, що доступна для всіх категорій аплікватів та охоплює усі дев'ять напрямків екологічної політики ЄС, є програма «LIFE». Окрім того, доволі широкий спектр охоплення екологічних цілей у більшості інституційних секторів мають Інструмент відновлення та стійкості, програма «Horizon Europe», Європейський фонд мореплавства, рибальства та аквакультури, а також Європейський фонд регіонального розвитку (переважно для бенефіціарів державного сектора), за виключенням цілі щодо поліпшення якості ґрунтів та землі. Водночас фінансова підтримка деяких екологічних цілей за рахунок аграрних структурних фондів (EAGF та EAFRD) та Інноваційного фонду доступна лише для бенефіціарів державного сектора та бізнесу.

Висновки. Програми та фонди Європейського Союзу відіграють ключову роль у фінансуванні екологічного розвитку та реалізації Європейського зеленого курсу. Вони передбачають розподіл коштів спільного бюджету ЄС на засадах проектного фінансування екологічної стійкості економічних суб'єктів. Зокрема, структурні фонди та фінансові програми ЄС спрямовуються на:

- інфраструктурні проекти, пов'язані зі зменшенням шкідливих викидів, енергоефективністю, використанням відновлюваних джерел енергії;
- перепідготовку робочої сили для зелених робочих місць та підтримку соціального включення у сфері сталого розвитку;
- покращення якості довкілля, впровадження сталих транспортних систем та інші ініціативи;
- розвиток екологічно стійкого сільського господарства, збереження біорозмаїття;
- зменшення викидів парникових газів, розвиток відновлюваних джерел енергії та інші заходи для боротьби зі зміною клімату.

Найбільш вживаним фінансовим інструментом, який використовується в рамках програм і фондів ЄС для надання фінансових коштів, є гранти. Ефективність грантового фінансування визначається можливостями стимулювання екологічних інновацій, зміцненням співпраці між представниками різних країн у протидії змінам клімату, посиленням транскордонної співпраці та обміну досвідом, створенням мереж та партнерств між організаціями, установами та підприємствами. Окрім того, використовуються

закупівельні контракти, премії, позики, облігації, гарантійні інструменти та пряме інвестування.

Проте застосування інструментів фінансування екологічного розвитку в ЄС має ряд викликів. Один із найбільших викликів є забезпечення достатнього обсягу фінансування для значної кількості проектів, пов'язаних із Європейським зеленим курсом та потребою залучення значних коштів для досягнення амбіційних кліматичних та екологічних цілей. Зокрема, існує нагальна потреба фінансування переорієнтації робочих місць високоємісійних галузей, підтримки економічної конкурентоспроможності європейських компаній, впровадження високовартісних новітніх технологій. Такі виклики ускладнені опором до необхідних системних змін у різних галузях економіки та суспільства, недостатністю глобальної координації для досягнення масштабних екологічних цілей. Ці виклики свідчать про те, що фінансування екологічного розвитку в ЄС потребує комплексного та добре розробленого стратегічного підходу, а також залучення широкого кола стейкхолдерів, включаючи галузі бізнесу, науки та громадянське суспільство. Окрім того, регулюючі органи можуть розробляти та впроваджувати стимулюючі програми та заходи, які сприяють розвитку та популяризації екологічно чистих технологій та автомобілів, таких як електромобілі або автомобілі на водній енергії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brühl V. Green Finance in Europe – Strategy. *Regulation and Instruments Intereconomics*. 2021. Vol. 56. No. 6. P. 323–330. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2021/number/6/article/green-finance-in-europe-strategy-regulation-and-instruments.html>
2. EU Funding Overview. URL: <https://eufundingoverview.be/funding/a-european-green-deal>
3. European Green Deal Investment Plan. final Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions COM(2020) 21. Brussels, 14.1.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0021>
4. Finance and the Green Deal. European Commission. 2023. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal_en

5. Financing the Joint Implementation of Agenda 2030 and the European Green Deal. 2nd Report of the SDSN Senior Working Group on the European Green Deal. URL: <https://irp.cdn-website.com/be6d1d56/files/uploaded/SDSN%20SWG%20on%20EGD%20and%20SDGs%20-%202nd%20Report.pdf>

6. Find Your EU Funding Programme for the Environment Supporting the environment under the 2021-2027 multiannual financial framework and NextGenerationEU. Directorate-General for Environment (European Commission). 2022. 72 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/33b54f0d-0251-11ed-acce-01aa75ed71a1>

7. Game-changer: Financing the European Green Deal. 2019. URL: https://eeb.org/wp-content/uploads/2019/10/Financing-the-European-Green-Deal_Sept2019_V2.pdf

8. Janda K., Sajdikova L. Institutional description of the European Green Deal Investment Plan framework, ZBW – Leibniz Information Centre for Economics, 2022. Kiel, Hamburg. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/261280/1/GDFrame01.pdf>

9. Mack S., Findeisen F. Do more with more - How the EU can improve funding for the European Green Deal. Jacques Delors Centre. 2023. URL: <https://www.delorscentre.eu/en/publications/european-green-deal-funding>

10. The European Green Deal. Communication from the Commission. COM(2019) 640 final. European Commission. Brussels, 11.12.2019. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

11. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ : НІСД, 2022. 95 с.

DOI: 10.53679/NISS-analytrep.2022.12

12. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. Аналітичний документ. 2020. URL: <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf>

13. Зелений і безпечний Європейський Союз : монографія / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), І. В. Кицюк, Н. І. Романюк та ін.] ; за ред. А. О. Бояра, В. Й. Лажніка. Луцьк : Вежа-друк, 2023. 592 с.

14. Кицюк І., Науменко Н., Присяжнюк В. Європейський зелений курс: можливості та наслідки для українського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56.

DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-87

REFERENCES

Boiar, A. O. et al. *Zelenyi i bezpechnyi Yevropeyskyi Soiuz* [A Green and Safe European Union]. Lutsk: Vezha-druk, 2023.

Bruhl, V. "Green Finance in Europe - Strategy". Regulation and Instruments Intereconomics. 2021. <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2021/number/6/article/green-finance-in-europe-strategy-regulation-and-instruments.html>

"EU Funding Overview". <https://eufundingoverview.be/funding/a-european-green-deal>

"European Green Deal Investment Plan. final Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions COM(2020) 21". Brussels, January 14, 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0021>

"Finance and the Green Deal". European Commission. 2023. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal_en

"Financing the Joint Implementation of Agenda 2030 and the European Green Deal. 2nd Report of the SDSN Senior Working Group on the European Green Deal". <https://irp.cdn-website.com/be6d1d56/files/uploaded/SDSN%20SWG%20on%20EGD%20and%20SDGs%20-%202nd%20Report.pdf>

"Find Your EU Funding Programme for the Environment Supporting the environment under the 2021-2027 multiannual financial framework and NextGenerationEU". Directorate-General for Environment (European Commission). 2022. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/33b54f0d-0251-11ed-acce-01aa75ed71a1>

"Game-changer: Financing the European Green Deal". 2019. https://eeb.org/wp-content/uploads/2019/10/Financing-the-European-Green-Deal_Sept2019_V2.pdf

Ivaniuta, S. P. et al. *Yevropeyskyi zelenyi kurs i klimatychna polityka Ukrainy : analit. dop.* [The European Green Course and the Climate Policy of Ukraine: An Analytical Report]. Kyiv: NISD, 2022.

DOI: 10.53679/NISS-analytrep.2022.12

Janda, K., and Sajdikova, L. "Institutional description of the European Green Deal Investment Plan framework, ZBW - Leibniz Information Centre for Economics, 2022". Kiel, Hamburg. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/261280/1/GDFrame01.pdf>

Kytsiuk, I., Naumenko, N., and Prysiazniuk, V. "Yevropeyskyi zelenyi kurs: mozhlyvosti ta naslidky dlia ukrainskoho biznesu" [The European Green Course: Opportunities and Consequences for Ukrainian Business]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 56 (2023).

DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-87

Mack, S., and Findeisen, F. "Do more with more - How the EU can improve funding for the European Green Deal". Jacques Delors Centre. 2023. <https://www.delorscentre.eu/en/publications/european-green-deal-funding>

"The European Green Deal. Communication from the Commission. COM(2019) 640 final". European Commission. Brussels, December 11, 2019. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

"Yevropeyskyi zelenyi kurs: mozhlyvosti ta zahrozy dlia Ukrainy. Analitichniy dokument" [The European Green Course: Opportunities and Threats for Ukraine. Analytical Document]. 2020. <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf>

Стаття надійшла до редакції 06.12.2023 р.
Статтю прийнято до публікації 10.12.2023 р.